

M d lina STRECHIE
(Universitatea din Craiova)

Nomenclatura instituțională romană și instituțiile românești – privire comparativă

Abstract: The Roman institutions arose out of *lex, ius* and practice. But it was practice that led them to perfection. Therefore, the Roman principles of ruling a state were a model for the Renaissance, the Enlightenment (see Enlightened Absolutism), but also the French Revolution by the institutions resulting from these processes, by the legislative framework, the statesmen and not only.

The Romanian institutions are rooted in the Latin ones to a great extent, but there are also other European and worldwide institutions which took over, if not the name, at least the principles promoted by the Roman institutions.

The Romanians have followed the Roman model, regardless of the historical period, as a natural consequence of their belonging to the Latin kin. The nomenclature and the Roman background have been preserved in the Romanian institutions, which contain, more or less, the generating Latin element.

Keywords: *institutions, nomenclature, Rome, model, Romanians*

Rezumat: Instituțiile romane au izvorât mai ales din *lex, ius* și din practică. Practica este însă cea care le-a dus la perfecțiune. De asemenea, principiile romane de conducere a statului au fost un model pentru Renaștere, Iluminism (vezi Absolutismul luminat), dar și pentru Revoluția franceză prin instituțiile rezultate în urma acestor procese, prin cadrul legislativ și prin oamenii de stat și nu numai.

Instituțiile românești provin în majoritate covârșitoare din instituțiile latine, dar sunt și alte instituții europene și mondiale care au preluat, dacă nu numele, cel puțin principiile promovate de către instituțiile romane.

Românii au respectat acest model roman, indiferent de perioada istorică, ca o consecință firească a apartenenței lor la ginta latină. Nomenclatura și fondul roman au fost păstrate cu fidelitate în instituțiile românești, care au fiecare, într-o proporție mai mică sau mai mare, elementul latin generatoriu.

Cuvinte cheie: *instituții, nomenclator, Roma, model, români*

Roma a fost puterea instituțională prin excelență. În această cetate a apărut pentru prima dată forma de guvernământ a Republicii, în eleasă ca o democrație, dar o democrație reprezentativă. Lucrurile publice sau ale statului erau exercitate în conformitate cu *lex* și cu *ius*.

Regalitatea romană nu a fost un guvernământ despotic, ci mai degrabă unul care a pregătit viitoarea *res publica*, prin cadrul legislativ și instituțional. Adevărata „constituție” romană din perioada Regalității a fost reforma consulară a lui Servius Tullius, care a structurat pentru mult timp mecanismul puterii în Cetatea celor apte coline. În linii mari *timocrația* (puterea bazată pe avere) și separarea puterilor în stat (incipient în perioada regală) s-au menținut în toată istoria Romei Antice.

Instituțiile romane au izvorât mai ales din *lex, ius* și din practică. Practica însă le-a dus la perfecțiune. De asemenea, principiile romane de conducere a statului au fost un model pentru Renaștere, Iluminism (vezi Absolutismul luminat), dar și pentru Revoluția franceză prin instituțiile rezultate, prin cadrul legislativ și prin oamenii de stat romani. Napoleon Bonaparte s-a inspirat din legislația latină pentru *Codurile* sale, imitând în același timp și pe unii oameni de stat romani (modelul cel mai potrivit i-a fost Caesar).

Principiul fundamental care guverna în organizarea puterii romane, deci și în instituțiile sale, era pragmatismul. *Imperium* era mai degrabă un principiu socio-organizațional, de ierarhizare a instituțiilor romane, mergând în concordanță cu principiul dreptului roman: *...honestae vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* - *...a trăi onorabil, a nu vătăma pe alții și a acorda fiecăruia ceea ce i se cuvine*¹. De asemenea,

¹ Apud Teodor Sâmbrian, *Instituții de drept roman*, Craiova, Editura Sitech, 2009, p. 27. Traducerea din limba latină îi aparține domniei sale.

separa ia dintre institu ii i drept la romani nu era delimitat , era mai degrab un tot, dac ne gândim la opera multor juri ti romani numit în multe cazuri *Institutiones*, un fel de ghiduri, dar i opere cu caracter pedagogic pentru juri tii romani².

Cicero considera institu iile drept o rezultat fireasc a vie ii umane, un produs des vâr it al ra iunii umane menit s le asigure traiul în comun: *...oamenii sunt născuți pentru oameni...ei trebuie s contribuie la formarea... mediului social, servicii comune, prin îndatoriri reciporice, dând și primind, cu meșteșugul, munca și priceperea noastră să strângem legăturile sociale ale oamenilor între ei...legătura lui (a omului-s.n.) este judecata și graiul, care prin primirea și transmiterea culturii, prin relații de discuții, comunicare, judecată, unește pe oameni într-o societate naturală*³. Putem în elege aici *societate* prin *cetate*, în care individul era parte activ . Cetatea este fundamentat de institu ii, care nu sunt numai o form de conducere a acesteia, ci i un liant al cet enilor: *...cei din cetate au multe comune între ei: instituțiile publice, locașurile de rugăciuni, de preumblare, străzile, legile, prescripțiile de drept, locurile de judecată, votul apoi obiceiurile, prietenile, relațiile de interese de tot felul*⁴.

Conduc torii institu iilor statului aveau drept îndatoriri principale ca din fruntea acestor organisme de conducere trebuie s respecte „nevoile cet eanului” i „s se îngrijeasc de organismul statului”⁵. În viziunea lui Cicero, institu iile constituiau i structura constitu ional a statului⁶.

Dac analiz m comparativ defini ia lingvistic i juridic , în latin i în român , a termenului *instituție*, *instituții*, observ m c defini ia latin este sursa celorlalte. Astfel în limba latin avem termenul *institutio*, *-onis*, s.f. care are urm toarele sensuri: 1. *orânduire*, 2. *învățătură, educație*, 3. *principiu, sistem*⁷.

În DEX g sim urm toarea defini ie pentru *instituție* în limba român : 1. *Organ sau organizație (de stat) care desfășoară activități cu caracter social, cultural administrativ; 2. Formă de organizare a raporturilor sociale potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate...din lat. institutio*⁸.

Defini ia juridic a institu iei se apropie, mai mult de con inutul defini iei latine ti: *Instituție=totalitatea regulilor stabilite în vederea satisfacerii unor interese colective și organul menit să le ocrotească: stat, parlament, fundație etc.*⁹

Din punct de vedere politic institu ia este un *organism care îndeplinește un ansamblu de servicii având competență să desfășoare activități politice, sociale, economice, internaționale etc.*¹⁰

Dup cum se observ limba latin definea cel mai bine ceea ce este o institu ie, dar defini iile române ti au p strat mai ales caracterul de sistem, de tot organiza ional pe anumite principii de func ionare.

În spa iul românesc institu iile romane au fost modelul mo tenit prin filier direct de la str mo i, de aceea nu întâmpl tor terminologia institu ional-administrativ româneasc , dar nu numai, este aproape eminentamente latin : *Administro*, I, v.t. 1. a conduce, a administra, a conduce statul, a administra averea; 2. a îndeplini, ...a lucra¹¹ - a dat românescul **administrație**

Guberno, I, vb.t., a cârmui, a conduce¹² – **a guverna**

Institutio, *-onis*, **instituție**

Officium, *-ii*, s.n. 1. datorie, îndatorire; 2. ocupa ie, func ie¹³ – **oficiu, oficial** etc.

² *Ibidem*, p. 43.

³ Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri (De officiis)*, Traducere din limba latin i note de David Popescu, Studiu introductiv de Aurelia Tache, Bucure ti, Editura de Stat, 1957, p. 48, p. 63, p. 64.

⁴ *Ibidem*, p. 64.

⁵ *Ibidem*, p. 78.

⁶ Vezi M. Tulli Ciceronis, *De Re Publica*, Nouvelle édition publiée avec une notice, un argument analytique et des notes en Français par E. Charles, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1907.

⁷ Gu u, Gheorghe, *Dicționar latin – român*, Edi ie rev zut i completat , Bucure ti, Editura tiin ific , 1993, p. 224.

⁸ *DEX*, * * *, *Dicționar explicativ al limbii române*, coordonatori acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, Edi ia a II-a, Bucure ti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 496.

⁹ *Apud* Valdimir Hanga, Diana Calciu, *Dicționar juridic A-Z*, Bucure ti, Editura Lumina Lex, 2007, p. 114.

¹⁰ *Apud* * * *, *Dicționar politic*, Bucure ti, Editura Politic , 1975, p. 290.

¹¹ Gu u, Gheorghe, *op. cit.*, p. 22.

¹² *Ibidem*, p. 194.

¹³ *Ibidem*, p. 282.

Vom compara instituțiile românești cu cele romane începând din Evul Mediu până în zilele noastre. Pentru o mai bună comparație am grupat instituțiile românești în: instituții politice, administrative, sociale, militare, juridice, economice, religioase, culturale¹⁴.

În același timp instituțiile romane au fost un element definitoriu în pledoariile pentru continuitatea daco-romană în spațiul provinciei Dacia și nu numai. Continuitatea românească s-a datorat și organizării social-politice de factură romană. Tocmai această organizare a fost argumentul forte care a desființat teoriile imigraționiste. Astfel P. P. Panaitescu spunea că obștea teritorial liberă este o moștenire de organizare instituțională latină, fiind cea mai fidelă veche dovadă a continuității daco-romane din Antichitate până la organizarea statelor feudale românești¹⁵, dar și după. În multe zone rurale se păstrează încă unele obiceiuri și tradiții referitoare la acest tip de asociație instituțională comunitară. În perioada interbelică aceste obști erau foarte puternice și bine organizate multe dintre ele erau parteneri ale exploatareii teritoriilor de hidro-carburi din spațiul românesc.

Obștea, ca organizare instituțională, are cele mai multe similitudini cu *decurionatul* latin, dar mai ales cu *ginta-gens*. *Decurio* desemna în limba latină și calitatea de comandant în cadrul centuriei, dar și senator al unui consiliu municipal¹⁶. Acesta era un fel de consiliu local urban sau rural condus de *ordo decurionum*, un organ destul de numeros care cuprindea atât personalități militare sau administrative romane, dar și elemente locale. Hotărârile importante aveau nevoie de o majoritate a decurionilor¹⁷.

De asemenea, *decurionatul* latin ar fi influențat și administrarea teritorială românească, după părerea lui Dimitrie Onciul care considera că și *județul* românesc ar fi o adaptare a administrației locale romane, mai precis a instituției *duum virilor*¹⁸. *Duum virii iure dicundo* - funcționari juridici romani, ei erau foarte prestigioși în cadrul *ordo decurionum*, fiind pe poziția secundă în luarea deciziilor după *quinquennales*, în unele cazuri chiar ei conduceau acest consiliu¹⁹.

Legătura dintre obștea veche și *gens* este cu atât mai evidentă pentru că ambele au constituit primele forme de societate și se bazau pe legături de rudenie, activitate comună, pămint, apărare. Obștea se grupa în jurul unei moșteniri comune, strămoșul se numea *moș* sau *bătrân* din latinescul *veteranus*=soldat la sat la vatră; accesul în această asociație se făcea prin filiație, căsătorie, pămint. Ea avea o comunitate și un teritoriu aferent, numit și *ar*. Dimitrie Cantemir numea acestea comunități *republici*. Din această proprietate a derivat și ceea ce s-a numit obiceiul pămintului sau *ius valachicum*²⁰.

Gens se baza tot pe un strămoș comun, fiind de fapt niște familii lărgite care au fondat triburile, care aveau desigur proprietăți funciare, aristocrația romană era una funciară²¹. Ele au pus bazele lui *ius gentium*, a adărușurile sunt mai mult decât evidente.

Obștea este a adăruș veche instituție românească de inspirație latină, (dar și traco-dacădacălușm în considerare pe conducătorul ei numit *moș* și în același timp și organizarea politico-socială a dacilor anteriori cuceririi romane), ea se baza pe familii și proprietatea funciară a acestora, având o ierarhie formată din cei mai buni și înțelepți, din care ulterior s-au ridicat elitele conducătoare care vor întemeia statele feudale românești²².

Terminologia vechilor instituții românești este predominant latină: *inut* de la *tenetum*, *jude* de la *iudex* și *iudicium*, *domn* de la *dominus*, *cetate* de la *civitatem*, *ceată* de la *coetus*²³, (*adunare, întrunire*) etc.

¹⁴ Pentru clasificarea instituțiilor am consultat: Tereza Chilom, Cristina Otovescu, *Istoria instituțiilor politice românești*, Craiova, Editura Universitaria, 2003, pp. 18-21.

¹⁵ Cf. P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, Editura Academiei, 1964.

¹⁶ Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 121.

¹⁷ Constantin C. Petolescu, *Epigrafiă latină*, București, Editura Ars Docendi, pp. 108-109.

¹⁸ Apud N. Stoicescu, I. Hurdubeiu, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, București, Editura Politică, 1984, p. 206.

¹⁹ Constantin C. Petolescu, *op. cit.*, p. 108.

²⁰ Apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revizuită și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, pp. 49-51.

²¹ * * *, *Larousse. Dicționar de civilizație romană*, Jean-Claude Fredouille, profesor la Universitatea Paris X-Nanterre, Traducere de Erban Velescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, p. 92.

²² * * *, *Istoria Românilor, Geneze românești*, vol III, Coordonatori Acad. Ștefan Pascu, Acad. R. Ștefan Theodorescu, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 64-70.

²³ Apud, N. Stoicescu, I. Hurdubeiu, *op. cit.*, p. 206.

Desigur legătura cea mai evidentă se observă în cazul *țărilor*, denumite la începuturile Evului Mediu românesc în voievodate (variant slav a acestei instituții) cu latinescul *terra*.

Țările sunt instituții tradiționale românești, de inspirație latină. Ele erau de obicei obiecte mai mari (un fel de uniuni de triburi ale latinilor) fiind caracteristice pentru toate cele trei state românești, aveau o organizare autonomă și din cadrul lor s-au dezvoltat *districtele* și *ținuturile*. Mai mult, de aceste forme instituționale se leagă și întemeierea statelor feudale românești prin fenomenul „descălecatului”. Ele au fost adesea sursa conducătorilor politici pentru toate formele statului românesc²⁴. Sunt bine cunoscute ara Maramureșului, ara Bârsei, ara Oașului, ara Făgărașului, ara Amlașului etc. Aceste țări au fost întotdeauna sub autoritatea românilor, indiferent de jurisdicția temporară (de exemplu ținuturile din Transilvania aparțineau domnilor Moldovei și țării Românești).

Titulatura efilor acestor proto-instituții românești, deși de multe ori pare de proveniență slavă, ar fi, după unele păreri, latinească. Astfel se consideră inclusiv *cnezii* care în slav înseamnă conducător, principe, stăpân, nobil, ar proveni mai degrabă din latinescul *cuneus*=1. cui, piron, 2. mil. *Formație de luptă în formă de cui, 3. șiruri...*²⁵ Există o logică în această ipoteză dacă ne gândim la organizarea politico-militară serviană pe care au avut-o românii. Astfel *ordo* era inițial o formă de militar de luptă inițial, după care a devenit o clasă socială. Analizele unor istorici români de seamă au stabilit că acești *cnezi* erau prezenți în tot spațiul românesc, fiind parte dintr-o veche organizare instituțional-politică românească, având obligația să servească la oaste ca și cavaleri²⁶. Este încă un argument solid în creditarea acestei ipoteze pentru că și la romani obligația claselor principale, după reforma censitară, era să servească în cavalerie înarmați din propriile venituri, considerându-se că averea le permitea acest lucru, mai mult, cavaleria era prin excelență arma nobililor. În cazul cnezilor români ei au fost întemeietorii sau acei legendari „descălecați”, termen care specifică arma, dar și statutul social, după modelul roman.

O altă instituție românească, deși denumită cu termen slav, este *voievodatul* care nu este altceva decât un ef al cnezatelor, *voievodul* fiind inițial un fel de ef de triburi, ulterior *domn*. Instituția voievodatului românesc este la fel de veche, fiind anterioară tuturor navelor. Voievodul dispunea în primul rând de o forță armată, adugându-și la aceasta și alte atribuții de administrație și unele atribuții judecătorești, în sensul că el era și *iudex*. Vechimea acestei instituții este de nedebătut în toate cele trei state românești, ea rezistând oricărui rei dominație. Se pare că și sașii și secuii au împrumutat atribuțiile acestuia în organizarea scaunelor lor, inspirându-se din scaunul de judecată al voievodului român.²⁷

Voievodul român are în primul rând similitudini cu șeful ginții romane, acel *pater familias*, care reprezenta ginta în adunările politice, decidea în problemele importante etc. De asemenea, există similitudini cu *princeps*-ul roman.

Argumentele latine ale instituțiilor românești sunt parte din demonstrarea continuității românești. Fosta provincie a Romei avea negreșit o organizare politico-administrativă net superioară migratorilor care au trecut pe aici. Rezistența românească a avut ca pilon principal modelul latinesc al instituțiilor organizatorice, eficacitatea și funcționalitatea lui. *Țară* numai la noi este moștenită din latinescul *terra* în timp ce la celelalte limbi romanice noțiunea instituțională derivă de la săt, *pagus*²⁸. Românii au moștenit și conținutul instituțional nu numai învelișul lexical, acest lucru a fost demonstrat în toate cele trei state românești, două purtând această titulatură în decursul multor secole: ara Românească sau Valahia și ara Moldovei. Domnitorii ambelor țări românești și specificau în titulatură „domnitor a toată țara...” pentru a-și demonstra întinderea stăpânirii. Instituțiile românești din zorii Evului Mediu sunt o dovadă în plus a reușitei romanizării provinciei Dacia.

După această analiză a nomenclaturii primelor instituții românești de factură latină vom analiza în mod comparativ instituțiile românești și cele romane, respectând cronologia din Evul Mediu până în epoca noastră, asemănările fiind evidente, așa cum se va observa, în toate perioadele.

²⁴ Cf. * * *, *Istoria Românilor, Geneze românești*, vol III, pp. 361-378, pp. 547-550.

²⁵ Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 114.

²⁶ *Apud*, N. Stoicescu, I. Hurdubeiu, *op. cit.*, p. 207. *Cnez* ar deriva din *cuneus* este opinia lui A. Cazacu, redată de autori.

²⁷ *Ibidem*, pp. 209-210. Vezi opiniile pentru acest subiect ale istoricilor: A. Sacerdoteanu, N. Iorga, Gh. Brătianu, T. Pascu.

²⁸ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 51.

Instituțiile Evului Mediu românesc sunt toate de factură latino-bizantină, deși unele sunt denumite cu apelative de origine slavă, ele, în esență, sunt latine. De asemenea, existau și multe servicii tipic latinești. Cele mai semnificative instituții medievale românești au fost *monarhia* și *biserica*. Monarhia medievală românească a fost una reprezentativă care cuprindea două trepte: *domnul* și *boierii* (de fapt nobilimea românească).

Instituția domnului are tradiții latine încă odată prin intermediul celor bizantine: de la bizantini domnul din rîile române preia în titulatură sa (titulatură fiind de sorginte latină, împăratul Romei avea titulatură, care de fapt reprezenta și instituționalitatea puterii sale-s.n.) atributul religios *IO* de la *Ioannes=Cel ales de Dumnezeu*. Atributele latinești ale domniei românești sunt: spirituale, prin care domnul este recunoscut de biserică, titulatură domn de la *dominus*, pentru că așa era numit și Dumnezeu, (domnul fiind un ales al puterii divine pe pământ). Mai mult termenul era moștenit de către români alături de alte tradiții latine precum: *lex, iudex, ius, țară, cetate* etc.²⁹

Denumirea de voievod, slavă, nu ar fi altceva decât traducere lui *dux belli*, care la bizantini reprezenta un comandant militar, evidențindu-se următoarele concepții ale unor istorici, precum I. Nistor:

1. în primele formațiuni statale românești, domnul avea în primul rând comandament militar, modelul acestor formațiuni statale erau provinciile bizantine;
2. voievod este echivalent cu un comandant militar suprem (în tot Evul Mediu românesc domnul era comandant suprem al armatei-s.n.);
3. voievodul român și-a luat și apelativul de *dominus* –în românește *domn* tot după model bizantin, după modelul lui Diocleian, dar și pe acelea de *autocrator* cu echivalentele sale slave: *samoderjeț* și *gospodin*³⁰.

Cert este că denumirea instituțională a monarhiei în rîile românești se va generaliza cu titlul de *domnie* în secolul al XV-lea, fiind cu siguranță provenit de la latinescul *dominus*. Domnul era monarh absolut, (un fel de *princeps*) care era socotit prin ungerea cu mir reprezentant al lui Dumnezeu –*IO*-, era de înaltul întregului pământ, el posedând dreptul de *dominium eminens* (era un drept superior boierimii, destinat doar domnului).³¹

Domnul în rîile românești avea o titulatură asemănătoare cu cea a împăratului roman care era socotit *princeps* –inițial primul dintre cetățeni, (după aceea titulatură desemna și forma de guvernământ a Romei, începând cu Augustus); titulatură domnului ca și în cazul împăratului roman desemna de fapt atribuțiile purtătorului. De exemplu, adoptarea de către împăratul roman a titlurilor de *Caesar, Imperator* și *Augustus*, titlul de *imperator* nu era onorific, ci era un fel de *praenomen* (aceasta indică și calitatea împăratului de comandant suprem al armatei, titlul fiind din terminologia militară-s.n.) poate fi similar cu titlurile domnului român;

- *Caesar* va deveni un fel de gentilicium (fiind sinonim cu persoana împăratului, în cazul conducătorilor români pe această poziție se află *domn* -s.n.);
- *Augustus* desemna sacralitatea împăratului; (în cazul domnului român ar fi *IO* = o prescurtare de la Ioannes = Cel ales de Dumnezeu așa cum am mai spus-s.n.);
- *nomina triumphalia* desemnau victoriile împăratului în campaniile militare (în cazul domnilor specifică ia de genul *domn a toată Țara Moldovei* etc.-s.n.);
- indicarea demnităților publice, cum ar fi cele religioase, împăratul fiind șeful cultului, *pontifex maximus*; (la noi domnul conducea în concordanță cu biserică, unul din aliații fideli ai domniei, biserică fiind cea care îl și legitima prin ungerea cu mir, întâlnindu-se sintagma de *domn prin mila lui Dumnezeu* -s.n.);
- însușirea puterii tribuniciene, *tribunicia potestas*. Aceasta îi conferea inviolabilitate și instituționalitate; (persoana domnului era considerat inviolabil, de aceea un pretendent la domnie trebuia să fie *os de domn* și să nu aibă defecte fizice-s.n.);
- împăratul era și primul *consul*, de fapt un *consul designatus*; (în cazul domnului român el era cel care putea să convoace sfatul și îl și prezida, ca un fel de șef al Sfatului domnesc-s.n.);

²⁹ Cf. Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, pp. 37-43.

³⁰ *Ibidem*, p. 38.

³¹ Vasile Popa, Adrian Bejan, *Instituții politice și juridice românești*, București, Editura All Beck, 1998, pp. 52-54.

- *Pater patriae* (aceasta poate a fost adoptat după modelul oriental, dar în cazul domnilor români pe acest loc poate fi interpretat sintagma de *gospodin*, un fel de protector al întregii ri- s.n.)³²

- *princeps* adică primul dintre cetăeni. Se poate vorbi de un alt fel de putere colegială, dacă ne gândim că Senatul și împăratul conduceau împreună Roma.³³

- atribuțiile morale ale împăratului roman erau *imperium maius*, *auctoritas* și *pater patriae*³⁴. (atribuțiile care pot fi asemănaute cu drepturile domnului român asupra întregului popor sunt *dominium eminens*, puterea sa juridică și el era considerat *fiitor*, adică un fel de stăpân al întregii ri-s-n.).

Dacă ar fi să recapitulăm atribuțiile domnului român am putea să le grupăm în:

1. atribuțiile militare: domnul era cel care convocă și conducea oastea, putând declara război, asemănându-se evident cu *imperator*-ul roman;

2. atribuțiile diplomatice – el stabilea relații cu alții, cu avizul Sfatului domnesc (având asemănări în această speță cu magistratura republicană a consulatului roman – s.n.);

3. atribuțiile legislative prin emiterea de hrisoave, legi, decreturi (la fel ca și împăratul roman care putea emite: 1. *edicta*, edictele date de împărat în calitate de magistrat suprem al statului; 2. *decreta*, decretul, hotărârile judecătorești pronunțate de împărat ca judecător; 3. *mandata*, norme date pentru funcționarii imperiali, acestea aveau valoare administrativă; 4. *rescripta*, răspunsurile date de împărat la o problemă juridică.³⁵);

4. atribuțiile juridice în sensul că el putea grația, avea rol de instanță supremă, numea și revoca dregtorii (împăratul roman ajunge să numească chiar membrii Senatului, de asemenea el era cel care își alocuia guvernul cunoscut sub denumirea de *Concilium principis* – s.n.);

5. atribuțiile financiare, domnul putând percepe dări, acorda imunități și bătătea monedă (la romani regele, consulul apoi împăratul aveau aceste atribuții, mai mult Augustus este cel care a gândit și a constituit un tezaur separat destinat lui *princeps*, numit *fiscus*, de unde s-a și moștenit în limba română termenul *fiscal*, *fiscalitate*, chiar și serviciul *Fiscului*, cel care răspunde în zilele noastre de colectarea taxelor la bugetul statului. – s.n.);

6. atribuțiile religioase prin numirea capilor bisericii (asemănându-se izbitor cu împăratul roman care însuși îl depărea prin efiat asupra cultului, el fiind *pontifex maximus*.-s.n.)³⁶.

În Transilvania monarhul purta denumirea latinească aceea de *principe*.

Domnul era ajutat la domnie de **Sfatul domnesc** care era un fel de guvern format din dregtorii boieri. Dregtoria lor nu era remunerată, dar era gratificată prin moștenirea de către domn. Pe lângă acestea exista încă o instituție care își găsea izvorul într-una romană anume *locțiitorul domnesc*³⁷, care nu este altceva decât un interimar, după principiul *inter-raxului* roman.

Sfatul domnesc din Evul Mediu românesc este similar lui *Concilium principis*. Acest consiliu era format din 20 de membri, aceștia erau oameni de încredere și devotați împăratului. Menirea acestui organ consultativ era dezbateră principală a problemei ale statului nou creat (avea unele competențe similare Senatului), el devenind un fel de guvern care va conduce împreună cu împăratul destinele Imperiului și va cuprinde cu timpul o serie de oficii specializate din mai multe domenii precum: juridice, administrative și politice³⁸.

Sfatul domnesc era și el un organ consultativ și executiv totodată, care era format din boieri, care nu sunt altceva decât *nobilitas*-ul rilor române. *Nobilitas* începe să ia naștere la Roma din familiile romane care aveau un membru care avusese o magistratură, cea mai înaltă era consulatul. De aceea cei care aveau această magistratură făceau parte din crema nobilității. Aceasta devine ereditară și se ierarhizează. *Ordo senatorius* devine reprezentantul de seamă al acestei *nobilitas*, al cărei avere constă în marile proprietăți funciare din cadrul

³² Apud Constantin C. Petolescu, *Epigrafia latină*, București, Editura Ars Docendi, 2001, pp. 41-44.

³³ Cf. Vasile Val Popa, *Drept privat roman*, Curs universitar, prefață de acad. Prof. univ. Jean Gaudemet, Universitatea din Sorbona, Paris, București, Editura All Beck, 2004, p. 87.

³⁴ Marcel Bordet, *Istoria Romei Antice*, Traducere: Maria Ivănescu, București, Editura Lider, f. r. an, pp. 224-225.

³⁵ Valerius M. Ciuc, *Leccióni de drept roman*, vol. I, Iași, Editura Polirom, 1998, pp. 34-35.

³⁶ Vasile Popa, Adrian Bejan, *op. cit.*, pp. 54-57.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Cf. Eugen Cizek, *Mentalități și instituții politice romane*, traducere în limba română Ilie Câmpeanu, București, Editura Globus, 1998, p. 242.

lui *ager publicus*³⁹. De asemenea, acest cuvânt latinesc derivă de la verbul *nobilito*, *I vt. = a se face cunoscut, a face vestit, a înobilă*⁴⁰.

În rile române terminologia pentru nobilime este slavă, dar desemnează aceeași putere. P. P. Panaitescu afirmă că terminologia pentru stăpânire este una slavă, dar pentru aserviți este una latinească. Etimologia cuvântului *boier* este stabilită de marele istoric din mongolicul *boilas=șef militar*, ulterior *boier* din limba bulgară care desemna atât ef militar cât și proprietar funciar, în rile române el era apartenența clasei nobile. Proprietatea funciară era baza puterii sale, în țara Românească ea purta denumirea de *ohabă*, iar în Moldova de *uric*⁴¹. Aceste proprietăți puteau fi moștenite. În Transilvania, denumirea clasei aristocratice era chiar una latinească *nobiles olachi*, care desemna, înaintea centralizării statelor feudale românești, nobilii români, cunoscuți ca și *jupani*⁴². Aceștia au purtat denumirea de *jupani*, chiar până în epoca modernă, uneori derivat *jupâni*. Oricum în plin Ev Mediu denumirea era frecventă. Astfel, în cel mai vechi document al limbii române *Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung* aflăm despre destinatar, Han Begner *ot Brașov* (de la Brașov) că el era *jupan*⁴³.

O altă caracteristică latină a relațiilor funciare dintre domni și boieri (moștenirea în stirile și statut) este aceea că imunitățile economice pe care le puteau acorda domnii români. Aceste imunități au o denumire de proveniență latinească de la *immunitas*, - *tis s.f. = scutire*⁴⁴, fiind de fapt o scutire de impozite acordată de domn⁴⁵.

De asemenea, boierii erau la rândul lor un fel de *patrones* ai moștenitorilor lor, care de înecășani aserviți (de la latinescul *servus* = sclav) și puteau institui dări pentru această, cea mai cunoscută fiind obligația *dijmei*. În cazul acesteia, P. P. Panaitescu demonstrează slavizarea denumirii latinești a lui *decimal* = a zecea parte din produse, *dijma* fiind același lucru⁴⁶.

Sfatul domnesc era destinat boierilor sau nobilimii românești. El mai purta denumirea de **cancelarie domnească**. Primele atestări ale acestui organ consultativ și executiv totodată, sunt din a doua jumătate a secolului XIV din vremea lui Vlaicu Vodă I, cunoscut și sub numele de Vladislav I pentru țara Românească, iar pentru Moldova în aceiași secol, pe vremea lui Petru I. Apariția acestui **sfat** sau **cancelarie** demonstrează centralizarea statelor feudale românești. Principalele funcții sau dregătorii a membrilor, mari boieri, erau în esență următoarele: *marele logofăt*, un fel de prim ministru; *vornicul* un ministru al justiției; *visternicul* asemănător ministrului de finanțe; *postelnicul*, *portarul* și *ușierul* aveau atribuțiile unor miniștri de externe și de interne totodată; *spătarul* și *hatamanul* cu funcții de miniștri de război, unul era în țara Românească, celălalt era în Moldova.

Alte funcții erau acelea de protocol cum ar fi: *paharnicul*, *stolnicul* ambii cu atribuții de a asigura securitatea hranei domnului, *comisul*, acesta se îngrijea de hergheliile domniei (denumirea este latinească de la *comes*, *comitis* = însoțitor, partener etc) *clucerul*, *slugerul* și *pitarul* erau funcții destinate palatului domnului în ceea ce privește aprovizionarea⁴⁷.

Boierimea era cea care forma clasa aristocratică a români, fiind asemănător grupului *optimates* din Roma, care aveau dreptul la *cursus honorum*, participarea în Senat și puteau vota. Asemănarea dintre cele două

³⁹ ****Larousse. Dicționar de civilizație română*, Jean-Calude Fredouille, profesor la Universitatea Paris X-Nanterre, Traducere de Șerban Velescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 54.

⁴⁰ Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 270.

⁴¹ Cf. P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studiu de istorie economică și socială*, București, Editura Universul, 1947, pp. 34-36, pp. 52-53.

⁴² *Ibidem*, p. 40.

⁴³ *Apud*, G. D. Iscu, *Curs practic de paleografie română (scrierea „chirilică”)*, București, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, 2005, p. 64.

⁴⁴ Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 207.

⁴⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 57-67.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁷ ****Istoria României*, redactat de Mihai Brădulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, București, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 173-174.

grupuri este și în ceea ce privește baza puterii care era una funciar și faptul că funcțiile lor nu erau plătite, în cazul boierilor erau gratificate prin dării.

Cercurile senatoriale romane (aristocratice) erau grupate în funciunea *optimates* și aveau drept program politic:

- conservatorismul prin tradiția lor de *patres* și a păstrării vechilor relații în cetatea romană. Ei se bazau pe un fundament religios, *pietas*, faodă zeii care i-au conferit Romei un destin de conducătoare a lumii;
- menținerea formelor politice ale Republicii;
- *libertas* se putea exercita doar de către Senat prin așaa *auctoritas*;
- menținerea modului de viașsimplu și moral al romanilor și respingerea modelului elenistic⁴⁸.

La noi, boierii au ales cștuit ceea ce s-a numit *regimul nobiliar*, acest regim urmându-și de fiecare dată interesele și menținerea privilegiilor prin alegerea domnilor în Marea Adunare, chiar dacă domnitorii români beneficiau de ereditate, ei nu puteau fi aleșidomni fără acceptul Marii Adunări, organul boierimii și al clerului. A fost o luptă între domnie și boierime pentru a căștiga supremația politică⁴⁹.

Dacă ar fi să comparăm Marea Adunarea din rile române am observa similitudini evidente cu *Comitiile curiate romane*, în care se adoptau sau respingeau noile proiecte de legi, se alegeau toșimagistrații, inclusiv regele. De asemenea la începuturile Romei, *Comitia curiata* declara război, era instanță juridică supremă care decidea hotărâșdefinitive referitoare la condamnările la moarte. Ele erau convocate lunar pentru a li se comunica de către pontifi, zilele faste și cele nefaste. Ele erau consultate cu privire la actele propuse de către rege, de exemplu, un tratat cu un strășin sau în ceea ce privește unele acte private ale ginșilor romane⁵⁰.

De asemenea, prin Marea Adunare și prin Adunarea de știri, boierimea reușeșsă impune domnului din rile române programul politic. Acest lucru se observă mai ales în timpul domniilor fanariote, echilibrul politic fiind foarte fragil. Domnia însă a beneficiat de forșamilitar și de prerogativele de autocrație care îi confereau dreptul de a elimina boierii acușșati de trădare, în limbajul epocii denumit *hiclenie*⁵¹. și conducătorul statului roman de înșș funciunea de conducător suprem al armatei.

Dimitrie Cantemir ne descrie modalitatea alegerii domnului de către Marea Adunare a boierilor și funciunile boierimii care aveau cea mai mare influență: *Această putere care o avea atuncișș toșș boierii, au lășșat-o mai la urmă (din pricină tulburărilor, care le pricinuia de multe ori mulșșimea alegătorilor) - din marea Adunare - șșn.- numai celor șșapte boieri- mari ai șștărei dintâi, adecă: Logofătului Mare, amândoror Vornicilor, Hatmanului, Postelnicului, Șșpătarului Mare și Paharnicului mare; ...Aceșștia îndată după ce muria Domnul, obișșnuia de a se aduna în divan și deschidea testamentul Domnului celui rășșosat. Și dacă nu era nimenișș înșșemant întru dâșșsul să fie Domn, apoi ei cu șșfatul lor își alegea Domn, înșșă nu-l vestea la iveală...*⁵².

Dacă am considera domnia drept elementul progresului ea ar lua locul funciunii *Populares* din Roma Antică, care reprezenta progresul, oponenta *Optimates*, a boierimii în cazul șșrilor române.

Foarte multe dregătorii militare erau în posesia oamenilor fidelișș domnilor, un fel de *ordo equester* românesc, ei sprijinând domnia. Aceșșți funciionari militari se aseamănă din punct de vedere instituțional cu garda pretoriană romană. Mai mult, majoritatea dintre marii eșșfi militari din Evul Mediu românesc serveau în arma cavaleriei, ca și în cazul *cohors praetoria* care nu era nimic altceva decât elita cavaleriei și a ordinului ecvestru la romani.

Atât marele șșpătar din țara Românească (denumirea vine de la latinescul *spatha* = spadă, sabie, paloșș) cât și hatmanul din Moldova aveau atribuții de comandant și ai armatei, în șșpecial ai cavaleriei, având și unele

⁴⁸ Cf. Yves Roman, *Împărați și senatori. Istoria politică a Imperiului Roman, Secolele I-IV*, traducere din limba franceză de Mihai Popescu, Editura Șșaculum I.O., București, 2007, pp. 224-231.

⁴⁹ * * *, *Istoria României*, redactat de Mihai B rbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șșerban Papacostea, Pompiliu Teodor, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 175.

⁵⁰ Vasile Val Popa, *op. cit.*, pp. 55-56.

⁵¹ * * *, *Istoria României*, redactat de Mihai B rbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șșerban Papacostea, Pompiliu Teodor, București, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 248-249.

⁵² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Cu o notă introductivă, note explicative, un portret și o chiartă de Miron Nicolescu, Membru al Șșocietății Geografice române, București, Editura Librăriei Șșococ & Co., Șșocietate Anonimă, 1909, Ediție anastatică a lucrării din 1909, Această ediție este o reproducere facșșimil a lucrării apărute în 1909, București, Editura Șșemne, 2004, p. 102.

competen e juridice i administrative. Al i func ionari militaro-administrativi erau: *pârcalabii* care în Moldova aveau atribu iile unei poli ii, la fel ca i marele *armaş* care se ocupa mai ales de siguran a închisorilor, *serdarul* se ocupa de grani e, iar *şetrarul* de taberele militare⁵³. Aceste func ii militaro-administrative le putem asem na cu *procuratele* romane exercitate de c tre fo tii cavaleri, iar activit ile de poli ie cu atribu iile a ceea ce s-a chemat Garnizoana Romei⁵⁴.

O dreg torie special era *bănia* din ara Româneasc . Ea se aseam n cu domnia ca structur , desigur la o scar mult mai mic . Banul avea o serie de atribu ii dintre care cele mai importante erau: administrative, juridice, dispunea de trupe pe care le putea comanda⁵⁵. Este asem n toare cu prefectura Egiptului din Roma imperial , considerat de mul i istorici „un fel de vice-regat”, cu deosebirea c la romani ea era controlat de împ rat, prin intermediul lui *Praefectus Aegypti*, care era guvernatorul acesteia. B nia a devenit, o dat cu Mihai Viteazul, care a ajuns domn al rii Române ti, mult mai similar cu prefectura roman amintit , pentru c el a fost în primul rând ban al Craiovei, dup aceea domn, p strându- i b nia i în timpul domniei.

Rena terea s-a manifestat i în domeniul insitu ional în toate rile române. Pentru această perioad cele mai importante institu ii le consider m pe cele legate de înv mânt: Academiile domne ti din timpul lui Vasile Lupu i Matei Basarab. Domnii aminti i mai sus au dezvoltat înv mântul din rile române în jurul limbii latine i a celei grece ti, cel mai adesea cu dasc li str ini, care cuno teau foarte bine cele dou limbi clasice.

Perioada modern a însemnat pentru institu iile române ti o nou receptare a institu iilor latine ti. Începând cu „prim vara popoarelor” a a cum este considerat revolu ia de la 1848, cele mai multe insitu ii române ti se modernizeaz , culminând cu Unirea cea mic din 24 Ianuarie 1859. Cele mai evidente institu ii de inspira ie latin din acest perioad sunt chiar *Adunările AD-HOC* (Adun rile constituite pentru consultarea cu privire la alegerea domnului) care grupau toate clasele sociale din cele dou ri române⁵⁶. Aceste adun ri prin spectrul reprezent rii sunt asem n toare cu *Conciulium Plebis* care era consultat cu privire la refrendum. Inclusiv terminologia acestor Adun ri este una latin , *ad hoc*= pentru aceasta, adic pentru alegerea domnului în cazul lor.

Inclusiv numirea noii crea ii institu ionale care a rezultat dup 1859 purta numele de **Principatele Unite**, nomenclatur inspirat din Principatul lui Augustus, *princeps=fruntaş, conducător, căpetenie, împărat etc*⁵⁷. Alexandru Ioan Cuza a fost din punct de vedere politic precum Augustus pentru rile române. A fost în primul rând o c petenie militar , un conduc tor ra ional i un reformator. Dac Augustus a f urit o nou Rom ca super-putere mondial , *mutatis mutandis*, Alexandru Iona Cuza a cl dit România Modern , înf ptuind un diziderat de veacuri al românilor, Unirea. Chiar dac aceasta nu a fost complet , ea a consituit premisa Marii Uniri din 1918. Fiecare început pentru crea ia lui statal „secolul de aur”, Augustus i Alexandru Ioan Cuza, mai ales prin opera legislativ i prin institu iile create. Reformele lui Cuza, cele mai importante, au fost: Reforma legii electorale care ini ia un vot l rgit; Legea rural ; Secularizarea averilor m n stire ti. Cea mai important din punct de vedere financiar pentru noua crea ie statal româneasc a fost ultima, pentru c veniturile i averile m n stire ti au fost obligate s fie v rsate în tezaurul statului⁵⁸.

Statutul dezvoltător din 2 mai 1864 , un fel de constitu ie a lui A.I. Cuza este considerat un gest autoritar, de mul i este considerat chiar o adev rat lovitur de stat, pentru prevederile sale. Astfel potrivit acestei „constitu ii” domnul avea urm toarele prerogative: 1. ini iativ legislativ ; 2. nunea pre edintele

⁵³ Tereza Chilom, Cristina Otovescu, *op. cit.*, pp. 97-99.

⁵⁴ Vezi pentru aceste trupe speicale ale armatei romane articolul nostru *Special troops of the Roman army*, în volumul THE 16TH INTERNATIONAL CONFERENCE THE KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, MANAGEMENT AND MILITARY SCIENCES. SECURITY AND DEFENCE, Conference proceedings 1, Sibiu, 25-27 november 2010 This event is organized by NICOLAE B LCESCU Land Forces Academy in collaboration with the National Authority for Scientific Research, ISSN: 1843-6722, Nicolae B lcescu Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2010, Cod CNCIS 63, indexat BDI <http://ebschost.com/titleList/a9h-journals.pdf>., indexat ISI, WEB OF KNOWLEDGE, pp. 180-185.

⁵⁵ Tereza Chilom, Cristina Otovescu, *op. cit.*, p. 94.

⁵⁶ Constantin C. Giurescu, Profesor la Universitatea Bucure ti, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Bucure ti, Editura tiin ific , 1966, p. 35.

⁵⁷ Gh. Gu u, *op. cit.*, p. 323.

⁵⁸ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 127, pp. 143-151.

Camerei (*Adunarea Electivă*), 3. înființarea unei noi puteri legislative, un fel de Senat, numit *Corp Ponderator*, (*Adunarea Ponderatică*) care ruia în numea jumătate din membrii, controlând astfel majoritatea, 4. gruparea alegătorilor în primări și direcții, 5. caracter censitar al Legii electorale (cetenul care era ales trebuia să îndeplinească mai multe condiții care se refereau la vârstă și o anumită avere), 6. domnitorul instituie o monedă proprie numită *romanatul*⁵⁹. Toate aceste măsuri sunt semnificative cu reformele augustane.

Pe lângă aceste instituții de o importantă covârșitoare pentru funcționarea noului stat român, Cuza îi organizează și un fel de guvern condus de către el însuși și numit *Consiliul de stat*⁶⁰. Acesta seamănă izbitor cu „guvernul” lui Augustus, *Concilium principis*. Asemeni unui împărat roman, Cuza s-a sprijinit pe armată pe care a reorganizat-o, fiind el însuși din rândurile ei. Nu întâmplător multe instituții militare poartă numele lui (de exemplu: Academia de Poliție *Alexandru Ioan Cuza*). Omul providențial care a fost Alexandru Ioan Cuza poate fi încadrat în noțiunea ciceroniană de *homo novus*, dar și în aceea de *eques romanus*-cavaler. Dacă Augustus și-a sprijinit autoritatea pe *ordo equestris*, Cuza s-a sprijinit puterea pe burghezie, ordinul equestru al timpurilor sale.

Realizările juridice ale lui A. I. Cuza nu sunt nici ele mai prețioase. Deși sunt majoritatea de inspirație franceză, ele îi au rădăcina în legislația latinească. Acest lucru este dovedit și de terminologia instituțiilor marelui om de stat care a fost Alexandru Ioan Cuza: *Adunarea ponderatică* de la *pondus*, *-eris*=greutate, măsură, cantitate, importanță, trecere, povară, aici cu sensul de greutate care înecchilibrul, *Adunare electivă* de la *electio*, *-onis*=alegere, Statutul dezvoltător de la *statuo*, *ere*, *ui*, *utum* = a pune, a alege, a construi, a ridica, a înalța, a întemeia, a stabili, a fixa, a hotărî, a decide, a se gândi, a socoti etc.⁶¹

Înlocuirea marelui *dominus* român de către „monstruoasă coală” îi potenează acești similitudinile cu oamenii de stat romani, prin destinul său politic el se asemănă marelui Scipio. Dar dacă Publius Cornelius Scipio Africanus Maior, inițial cavaler, ar fi dorit să se scrie pe mormânt următoarele cuvinte: „Ingrat patrie, tu nu vei avea rămășiile mele pământului”⁶², Alexandru Ioan Cuza tot cavaler (ca armă) a spus atunci când a fost forțat să abdice, (cităm aproximativ) „Să-mi fie mai bine răii frumâne decât cu mine”. Ambii oameni de stat însuși au fost repere pentru generațiile care le-au urmat.

În Transilvania, nomenclatura instituțională în perioada modernă este mult mai evident latinească decât în Principatele Unite, limba de cancelarie fiind pentru mult timp limba latină. Astfel întâlnim instituții precum: *gubernie*, *cancelarie aulică*, *teauriat*, *preparandie* etc. Românii din Transilvania au avut numeroase instituții culturale și militare nu numai cu nomenclatură cu origine latinească, ci chiar inspirate după modelul latinească. Astfel idealul principal al românilor din Transilvania în Revoluția de la 1848 a fost unitatea națională a tuturor românilor sau refacerea Daciei Romane⁶³.

Cele mai importante (ca asemănări ca formă și fond) instituții românești transilvane cu cele latinești sunt în opinia noastră următoarele: Asociațiile culturale, Comitetul Național Român și continuatoarea lui - Comisiunea permanentă din 1861, dar mai ales Garda Națională⁶⁴.

Dintre asociațiile culturale cea mai cunoscută a fost ASTRA sau *Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român* care era structurat în: *Comitet*, *Adunare generală*, *comitet cercual* sau *Sub-comitet* și *agentura*-unitate teritorială la nivelul fiecărei localități⁶⁵. Așa cum se observă, terminologia structurilor acestei instituții culturale ale românilor din Transilvania este de inspirație latinească: comitet de la *committo vb.* = a se uni, a pune în față, a pune la întrecere, a încredința, a lăsa în grijă etc; agentura de la *ago*, *-ere vb.* = a pune în mișcare, a mână a duce; structuri menite să propovăduiască unitatea, libertatea și idealurile de auto-conducere a românilor.

Altă instituție culturală importantă pentru români a fost una, cu rol mai mult educativ, *Asociația Maramureșeană* cu sediul în Sighet care a înființat în anul 1861 instituții colare precum *preparandia* și

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 245-247.

⁶⁰ Vasile Popa, Adrian Bejan, *op. cit.*, p. 107.

⁶¹ Descrierea termenilor latini este din Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 310, p. 152 și p. 399.

⁶² *Apud* Ramona Malișca, *Dinastia culturală Scipio*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2005, p. 23.

⁶³ Teodor Pavel, *Instituții românești moderne în Transilvania. Prelegeri universitare, (I)*, Cluj-Napoca, Tipografia Universității Babe Bolyai, 1993, p. 209.

⁶⁴ *Apud*, Teodor Pavel, *op. cit.*

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 125-128.

*alumnul*⁶⁶. Denumiri fericite *preparandia* pregătind, a a cum îi spune numele, elevii români, *alumnii* care alcătuiau *alumnul*.

Instituția politică fundamentală pentru românii transilvăneni a fost **Comitetul Național Român** care avea drept ideal unitatea într-o singură armată asemănătoare metropolei care odinioară a cucerit Dacia. Astfel, inclusiv modelul politic al Romei (ca pol al puterii romane) era considerat cel mai potrivit pentru toate rile române (nu numai instituțiile sale) și nu numai pentru Transilvania: „O nație puternică, cu o Mare drept baricadă, cu două râuri drept curgătoare, cu sânge roman în vine. Și nu va mai fi Moldova, nici Transilvania, nici Banatul, ci o țară Românească cu o capitală, care se va numi Roma.”⁶⁷

Gardia națională, cu alte cuvinte regimentele grănicerești, a fost expresia cea mai fidelă romanității instituțiilor românești din Transilvania, ea fiind organizată nu numai după modelul armatei romane, dar purta și aceleași denumiri romane, pentru multe sub-structuri ale sale. Astfel, planul armatei românilor din Transilvania era centrat în jurul regimentelor grănicerești care aveau drept subdiviziuni: *tribunatele*, *centuriile* și *decuriile* (toate, ca denumire, subunități ale armatei romane) reproducând sistemul militar roman. *Centuria*, unitatea de 100 de oameni purta și denumirea de *căpitanat*. În instrucția militară se făcea în *lagăre* sau *tabere* de concentrare⁶⁸, organizate după modelul castroromane (de fapt traduceri ale termenului latin). Existau nu mai puțin de 15 legiuni românești.

Organizarea militară romană a fost împrumutată de românii din Transilvania pentru a-și demonstra odată în plus romanitatea și descendența lor latină, ca urmașii ai soldaților coloniști romani. Această organizare era însă și foarte eficientă, armata romană avea și o ierarhie foarte bine determinată. Astfel legiunea, care era unitatea de bază, condusă de un *legatus*, era divizată în cohorte conduse de câte un *tribunus*, cohortele la rândul lor erau împărțite în centurii conduse de câte un centurion⁶⁹.

Marea Unire din 1918 a adus și la o desvârșire a instituțiilor românești. Au luat naștere noi instituții precum **Consiliul Dirigent** și **Marele Sfat Național**. **Parlamentul** era bicameral și era format din **Camera Deputaților** și **Senatul**. Administrația sa bazează pe unitățile teritoriale numite *județe*, din anul 1929 prin legea Administrației locale, conduse de câte un *prefect*, cu atribuții similare unui *praefectus* roman, ne referim aici la atribuțiile lui administrative și nu militare.

Un caz instituțional special îl reprezintă **Senatul** (organizat după modelul lui antic roman din perioada imperială) care avea trei tipuri de membri: senatori numiți, senatori de drept și senatori aleși⁷⁰. Regele putea să-și asigure majoritatea cu ajutorul senatorilor numiți și cei de drept, la fel cum odinioară *Princeps*-ul roman își asigura voiaza legislativă prin intermediul senatorilor numiți și de drept.

Primarii încep să reprezinte în perioada interbelică bazele administrației locale, așa cum erau odinioară edilii în Roma Antică, fiind magistrații romani care erau cel mai aproape de treburile administrative romane, ocupându-se de cele mai importante probleme locale cum ar fi: *cura urbis*, *cura annonae*, *cura ludorum sollemnium*⁷¹.

Receptarea instituțiilor romane nu a încetat niciodată în cadrul statului român. În zielele noastre legea fundamentală este numită constituție având aceeași semnificație cu termenul latinesc *constitutio*-, *onis*, *s.f.* = 1. *stare, natură*, 2. *orânduire, dispoziție, ordin*⁷². Potrivit constituției românești: „Forma de guvernământ a statului român este republica” iar „teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, orașe și județe. În condițiile legii, unele orașe sunt declarate municipii”⁷³. De asemenea, la *Titlul III, Autoritățile publice* sunt menționate următoarele autorități publice: *parlamentul*, *președintele*, *guvernul*, *administrația publică*, *autoritatea judecătorească*, precum și raporturile care trebuie să existe între guvern și parlament.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 149.

⁶⁷ Apud Teodor Pavel, *op. cit.* p. 178.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 192-204.

⁶⁹ Apud Constantin C. Petolescu, *op. cit.*, pp. 74-76.

⁷⁰ Vasile Popa, Adrian Bejan, *op. cit.*, pp. 109-113.

⁷¹ * * *, *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, vol II, D-L, Coord. științific Constantin Preda, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 106.

⁷² Gh. Gușu, *op. cit.*, p. 102.

⁷³ * * *, *Constituția României*, republicată (Monitorul oficial nr. 767/31 octombrie 2003), București, editura All Beck, 2004, p. 1.

Toate aceste instituții sunt de inspirație latinească, nomenclatura lor fiind de origine latinească. Astfel, Parlamentul prin cele două Camere ale sale numite Senat și Camera deputaților, este inspirat din puterea legislativă a Romei, preedintele provine de la termenul latinesc *praesidio*, un participiu prezent al acestui verb, care înseamnă *a conduce, a comanda, a veghea asupra, a priveghea, a apăra*⁷⁴, acestea fiind și prerogative prezidențiale, potrivit constituției „preedintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice”⁷⁵.

Guvernul provine de la un alt verb latinesc *gubernare*, - *are* = a cârmui, a conduce⁷⁶. Acesta cuprinde ministere, fiecare dintre ele specializat într-o problemă administrativă. Cea mai apropiată instituție de organizarea romană considerăm a fi pe cea a Finanțelor publice, ne referim aici la **Fisc**, care este *de iure* și *de facto* constituit după fostul birou înființat de către Augustus, *fiscus*, casierie în latină, un fel de tezaur imperial care centraliza veniturile provenite din taxe și impozite⁷⁷, fiind tezaurul împăratului. De asemenea, **trezoreria, vama și garda financiară** de astăzi au avut modele latinești precum *curatores fiscali* sau *publicanii*.

Foarte multe instituții latinești au fost pstrate, cel puțin în ca denumire dacă nu ca prerogative, pentru unele instituții diplomatice actuale cum ar fi **consulatul**, provenit de la termenul latinesc *consul*. Cu toate că semnificația pe care o are **consulatul** în zilele noastre este mai degrabă aceea a unui fost consul roman, trimis la guvernarea unei provincii după terminarea mandatului, desigur *mutatis mutandis*. Ca instituție diplomatică **consulatul** este „reprezentanța oficială a unui stat într-un oraș sau într-o regiune dintr-o altă țară cu funcția de a asigura pe lângă autoritățile locale, protecția și apărarea intereselor în statul respectiv”⁷⁸.

Instituțiile românești provin în majoritate covârșitoare din instituțiile latinești, dar sunt și alte instituții europene și mondiale care au preluat, dacă nu numele, cel puțin în principii promovate de instituțiile romane. Cele mai fidele exemple pentru aceste afirmații considerăm că sunt pentru instituțiile mondiale *Consiliul de securitate al O.N.U* care are ca principiu de bază vechiul drept al tribunilor plebei la romani și anume principiul de *veto*. De asemenea, celebra Legiune franceză are structura și principiile unei adevărate legiuni romane, de la nume, recrutare, structură, instrucție etc.

Românii au excelat prin instituții, expresia cea mai fidelă a pragmatismului și a succesului în gestionarea lumii, multe dintre ele constituindu-se și astăzi în modele fidele de urmat. Românii au respectat acest model indiferent de perioada istorică, ca o consecință firească a apartenenței lor la ginta latină. Nomenclatura și fondul roman au fost pstrate cu fidelitate în instituțiile românești, care au fiecare, într-o proporție mai mică sau mai mare elementul latin.

Trebuie să mulțumim strămoșilor romani și pentru moștenirea instituțională pe care ne-au lăsat-o cu care am putut supraviețui în decursul unei istorii atât de zbuciumate, tiparul lor fiind valabil și în astăzi și cu siguranță va fi un etalon și în viitor.

Bibliografie

- Bordet, Marcel, *Istoria Romei Antice*, Traducere: Maria Ivănescu, București, Editura Lider, (fără an).
- Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Cu o notă introductivă, note explicative, un portret și o chiartă de Miron Nicolescu, Membru al Societății Geografice române, București, Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, 1909, Ediție anastatică a lucrării din 1909, Această ediție este o reproducere facsimil a lucrării apărută în 1909, București, Editura Semne, 2004.
- Chilom, Tereza, Otovescu, Cristina, *Istoria instituțiilor politice românești*, Craiova, Editura Universitară, 2003.
- Ciuc, Valerius, M., *Lecții de drept roman*, vol. I, Iași, Editura Polirom, 1998.
- Cizek, Eugen, *Mentalități și instituții politice romane*, traducere în limba română Ilie Cămpenau, București, Editura Globus, 1998.
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revizuită și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

⁷⁴ Gh. Guțu, *op. cit.*, p. 319.

⁷⁵ * * *, *Constituția României*, p. 20.

⁷⁶ Gh. Guțu, *op. cit.*, p. 194.

⁷⁷ * * *, *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, p. 148.

⁷⁸ * * *, *Dicționar politic*, București, Editura Politică, 1975, p. 160.

- * * *, *Constituția României*, republicat (Monitorul oficial nr 767/31 octombrie 2003), București, editura All Beck, 2004.
- DEX, * * *, *Dicționar explicativ al limbii române*, coordonatori acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- * * *, *Dicționar politic*, București, Editura Politic, 1975.
- * * *, *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei vechi a României*, vol II, D-L, Coord. științific Constantin Preda, București, Editura Enciclopedic, 1996.
- Georgescu, Valentin, Al., *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.
- Giurescu, Constantin, C., Profesor la Universitatea București, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura științific, 1966.
- Gușu, Gheorghe, *Dicționar latin – român*, Ediție revizuită și completată, București, Editura științific, 1993.
- Hanga, Vladimir, Calciu, Diana, *Dicționar juridic A-Z*, București, Editura Lumina Lex, 2007.
- <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/olarius/0.htm> *Instituții romane. Dicționar de termeni.*
- Iscru, G., D., *Curs practic de paleografie română (scrierea „chirilică”)*, București, Editura Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, 2005.
- * * *, *Istoria României*, redactat de Mihai Brădulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, București, Editura Enciclopedic, 1998.
- * * *, *Istoria Românilor, Geneze românești*, vol III, Coordonatori Acad. Ștefan Pascu, Acad. Răzvan Theodorescu, București, Editura Enciclopedic, 2001.
- * * *, *Larousse. Dicționar de civilizație romană*, Jean-Claude Fredouille, profesor la Universitatea Paris X-Nanterre, Traducere de Șerban Velescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
- Mălița, Ramona, *Dinastia culturală Scipio*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2005.
- Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri (De officiis)*, Traducere din limba latină și note de David Popescu, Studiu introductiv de Aurelia Tache, București, Editura de Stat, 1957.
- M. Tullii Ciceronis, *De Re Publica*, Nouvelle édition publiée avec une notice, un argument analytique et des notes en Français par E. Charles, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1907.
- Panaiteșcu, P., P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, Editura Academiei, 1964.
- Idem, *Interpretări românești. Studiu de istorie economică și socială*, București, Editura Universul, 1947.
- Pavel, Teodor, *Instituții românești moderne în Transilvania. Prelegeri universitare, (I)*, Cluj-Napoca, Tipografia Universității Babe Bolyai, 1993.
- Petolescu, Constantin, C., *Epigrafiă latină*, București, Editura Ars Docendi, 2001.
- Popa, Vasile, Bejan, Adrian, *Instituții politice și juridice românești*, București, Editura All Beck, 1998.
- Popa, Vasile, Val, *Drept privat roman*, Curs universitar, prefață de acad. Prof. univ. Jean Gaudemet, Universitatea din Sorbona, Paris, București, Editura All Beck, 2004.
- Roman, Yves, *Împărați și senatori. Istoria politică a Imperiului Roman, Secolele I-IV*, traducere din limba franceză de Mihai Popescu, Editura Seaculum I.O., București, 2007.
- Sâmbrian, Teodor, *Instituții de drept roman*, Craiova, Editura Sitech, 2009.
- Stoicescu, N., Hurdubeiu, I., *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, București, Editura Politic, 1984.
- Strechie, Mădălina, *Oameni politici ai Romei Antice (Lideri, instituții, mentalități)*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.
- Strechie, Mădălina, „Special troops of the Roman army”, în volumul *THE 16TH INTERNATIONAL CONFERENCE THE KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, MANAGEMENT AND MILITARY SCIENCES. SECURITY AND DEFENCE, Conference proceedings 1*, Sibiu, 25-27 november 2010 This event is organized by NICOLAE BĂLCESCU Land Forces Academy in collaboration with the National Authority for Scientific Research, ISSN: 1843-6722, Nicolae Bălcescu Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2010, Cod CNCIS 63, indexat BDI <http://ebschost.com/titleList/a9h-journals.pdf>. Indexat ISI WEB OF KNOWLEDGE, pp. 180-185.